

Сергій ЗОЗУЛЯ
(Київ–Ніжин)

Кілька роздумів про древній і юний Ніжин (замість рецензії)

Сучасна бібліографія ніжинознавства потроху кількісно зростає, і не в останню чергу за рахунок краєзнавчих студій: нарисів, розвідок, навіть, монографій. Щоправда, останніх не так уже й багато, точніше сказати – одиниці.

Одним із таких авторів, що сподобився на написання окремої ніжинознавчої книги є місцева вчителька Лариса Борисівна Петренко, з-під пера котрої упродовж 2004–2008 років вийшло дві книги: “Ніжин: древній, і завжди юний” (2004) і “Ніжин: із глибини віків...” (2008); обидві надруковані в ніжинському-таки видавництві “Аспект-Поліграф”, що, безперечно, робить йому честь.

За змістом і структурою книги Л.Б. Петренко є чимось середнім між спробою авторського викладу загального нарису історії міста Ніжина з укралпненнями вузько тематичних розповідей і дайджестом епізодів із окремих тематичних нарисів, що з’явилися з друку впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Використовуючи різноманітні джерела, автор чомусь практично обходить увагою найбільш сучасний історіографічний доробок – лише деінде у списку використаної літератури зустрічаємо студії початку ХХІ ст. Так, наприклад, на момент виходу другої книги в 2008 р. світ побачили вже кілька випусків поважного академічного видання “Ніжинська старовина”, кожен із яких цілком присвячений суто ніжинській тематиці. Звісно, Л.Б. Петренко не ставила за мету укласти *повний ніжинознавчих бібліографічний покажчик*, але свіжі матеріали, до того ж написані вельми поважними й серйозними авторами, все ж варто було би використати.

Два видання принципово різняться між собою за статусом. Перше позначено як збірник матеріалів досліджень з історії, краєзнавства та топоніміки за останні роки ХХ ст., – власне, дайджест, така собі читанка з ніжинознавства. Тут дійсно добросовісно відібрані сюжетні матеріали на історичну, культурознавчу, краєзнавчу й топонімічну тематику. На жаль, автор не завжди вказує джерело вміщеного матеріалу і його авторство, що автоматично перетворює надруковане в авторський текст. Але ж такий непідписаний текст авторові монографії не належить. Відтак, не оформивши належним чином науковий апарат (не зробивши посилання, не позначивши переписаний текст як цитату), Л.Б. Петренко дещо “грішить” компілятивністю.

Друге видання – 2008 року – є своєрідною “роботою над помилками”. Тут і ширше використана новітня література з ніжинознавства (переважно за рахунок публіцистики з місцевої періодики), і хоча й не в повному обсязі – але вказується авторство використаних матеріалів, насамперед, цитованих цілими абзацами. До того ж і призначення своєї книги автор убачає дещо інше – це вже матеріали з краєзнавства, до того ж рекомендовані методичною радою місцевого управління освіти в якості посібника під час викладання в школах Ніжина факультативного курсу “Рідне місто”. Отже, до цього видання автор і підійти мав набагато серйозніше – з огляду на значно вищу відповідальність перед читачем.

Л.Б. Петренко у “Ніжині: із глибини віків...” почала дуже “глибоко” – з доби первісності, з кам’яного віку. Звісно, оскільки безпосереднього матеріалу щодо Ніжина й Ніжинщини того давнього часу (й пізніших, аж до часу активізації генези українства в кня-

зівську добу), “пошук власного коріння” (майже дослівно назва розділу з монографії) виявився досить розпливчастим, узагальненим, суперечливим і рясніє багатьма неточностями. Аби не вдаватися до їх переліку, для прикладу відсилаємо читача до зауважень, які висловив у кількох приватних листах видатний український літературознавець, письменник, колишній професор Українського Вільного Університету в Мюнхені, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка 2006 року Ігор Васильович Качуровський, уривки з яких розміщено наприкінці нашого тексту*. Звісно, в його листах указана лише невелика частина фактологічних невідповідностей і помилок.

До чого наводимо такі детальні зауваження І.В. Качуровського? Справа криється якраз у визначеному статусі цієї книги як навчального посібника для вчителів середньої школи і школярів. Адже матеріал буде використовуватися практично дослівно й застосований для впливу на ще не сформований критичний розум підлітка, який сприйме ці погрішності (або й відверті вигадки) за “чисту монету”. Відтак, з одного боку – Л.Б. Петренко на майбутнє (наприклад, під час підготовки наступного свого видання або перевидання одного з уже надрукованих) слід більш критично добирати матеріали, ретельно його перевіряючи; з іншого – науковцям, що зголосилися виступити науковими редакторами, консультантами, рецензентами також ретельніше вивіряти запропонований їм рукопис, активніше включатися у його корегування. Мова в даному випадку йде про відповідальність перед майбутнім поколінням.

Окремо хотілося би відзначити ілюстративне оформлення книг: світлин на сторінках обох видань чимало, вони непогано ілюструють викладений текст; у першій книзі автор використала також малюнки своєї юної доньки Юлії Петренко (для оформлення титульних сторінок кожного розділу). Все це гарно візуалізує текстову частину книг, покращуючи сприймання матеріалу. Проте, це є досить уживаний метод у сучасній педагогіці, і Л.Б. Петренко як учитель у даному випадку гарно продемонструвала свій фаховий рівень.

Загалом же, обидві згадані книги Л.Б. Петренко заслуговують схвального відгуку, насамперед як перша спроба подібного узагальнення накопиченого ніжинознавчого досвіду, спроба надати реальну допомогу тим-таки школярам і їх педагогам у справі осягнення минувшини свого рідного міста, і через призму вивчення історії малої батьківщини збудження й заохочення їх інтересу до історії свого народу, країни.

додаток

№ 1 – 14 травня 2008 р. – м. Мюнхен – Витяг із листа І.В. Качуровського до М.П. Шкурка в Ніжин

14 травня 2008

Дорогий Миколо Пантелійовичу!

“Ніжин” прибув іще 2 травня, але я лише тепер можу і подякувати за книжку, і поділитися з Вами своїми враженнями про неї

<...>

---

* І.В. Качуровський народився у Ніжині 1918 р., потім доля його закинула аж до Аргентини, згодом – працював і професорував у Мюнхені. Впродовж останніх двох десятиріч років він підтримує постійні й дружні стосунки з ніжинським підприємцем і благодійником, головою Благодійного фонду “Ніжен” М.П. Шкурком, який люб’язно надав для публікації вказані листи І.В. Качуровського зі свого приватного архіву, з приводу чого висловлюємо йому глибоку вдячність.

“Ніжин” робить дуже ДИВНЕ враження: з одного боку – вкладено багато праці, подано чимало кількості матеріялів, а з другого – вражає написання гнітом зам. гнотом або НЄЖЕНЬ зам. НѢжень.

Авторка книги наше старе і (Ѣ) читає як російське Є.

Щодо Антів, то це слово не має нічого спільного з латинським “антик” (старий), це група народів досить різних, частинно – мабуть – іранського, а частинно (анти Псевдомаврикія) протослов’янського роду. Але певности мати не можемо, бо немає мовних (писемних) пам’яток.

На Поділлі та в Галичині жили кельти – зберігся кельтський вівтар з рогатим богом Цернунно біля Бару. Хто його знищив не знаю, до більшовицького перевороту він іще був.

На Україні жив іранський народ – алани. Алани в добу мандрівки народів рушили до Іспанії, там вони й “розтанули” (це родичі нинішніх осетинів).

А в “коліні” Дніпра жили (дуже давно) єдині в Європі андрофаги. Чому нам не оголосити їх нашими безпосередніми предками?

Дощі й холод вигнали з Прибалтики германське плем’я готів, яке захопило було південну частину України.

Величезний густезний ліс (якого давно нема) відділяв готів від страшних і диких гунів, які потім рушили на Захід.

Усе це відоме з історії, зафіксовано, вивчено.

Усе, що відомо про античність (не про антив!) зібрав давно німець Фрідріх Любкер.

І от знаходяться наші пройдисвіти й неуки, які «відкривають» (на базі збігу звучання) античний світ наново.

І ось авторка книги, замість того, щоб сісти за наукові книжки, використовує халтурну або вар’ятську писанину різних Силенків (він же Лев Орлигора), цілковито зв’арйованого Плачинди – і сама на їхніх безграмотних чи божевільних писаннях базує свою книжку.

Повертаюся до книжки. На стор. 254 мова про демонстрацію в Ніжені. Знаю, що моя мати брала в ній участь. А от щодо описаного акту знущання над студентами (стор. 257: “... ставили в багнюку перед портретом царя...”), то я вперше про таке чую. Якби справді щось таке сталося, мати не могла б про це не знати...

У книзі зазначено “Науковий редактор П.П. Кононенко”. Правдоподібно це Петро Петрович з Київського університету. А може – якийсь інший?

На стор. 330 згадано І. Ярешка – як редактора газети. Але Ярешко (Кошелівець) був редактором тиждень чи два. Далі редактором був Ярошевський, а Ярешко лишався працівником редакції.

Чекав я, що буде розділ про Лисянського, а його лише раз названо...

Натомість повно російських генералів на чолі із Суворовим.

Дякую авторці, що вона назвала розділ “Друга Світова Війна”.

Кардинальна помилка: “Гімназію вищих наук” у Ніжені заснував не князь Олександр Безбородько, а його брат – граф Ілля Безбородько (якого навіть і не згадано).

З ніженських героїв не згадано Віктора Пархоменка, який щось коли б не в 20 років був генералом рос[ійської] армії – на турецькому фронті. Від Лазаренка він трохи старший. Загинув під час перського походу рос. армії десь у 1915 чи 1916 р.

<...>

№ 2 – 22 травня 2008 р. – м. Мюнхен – Витяг із листа І.В. Качуровського до М.П. Шкурка в Ніжин

<...>

15-го травня Вам вислав листа з подякою за “Ніжен” (чи пак “Нежин”) і з висловом деяких здивованих зауважень.

Є стільки СПРАВЖНИХ наукових досліджень про древніх слов’ян, історія Риму відома до найменших подробиць, так само відомі й ті народи, з якими римляни мали постійні (переважно – воєнні) стосунки.

“Венеди” – кельтське слово, означає “білі”: Відень – кельтське “Віндобона” – “білий будинок”.

Пізніше німці “віндами” почали звати сусідніх – тоді – слов’ян (венеди–вінди, є ще кілька інших видозмін слова).

Народ, що жив на терені нинішньої України, мав татування на тілі. Чому ж ця традиція не дійшла до нас?

Тому – відповім – що там були, приходили й відходили – різні народи.

“Зальцбург” змінив три назви: “Ювава” – (кельтське), “Сольноград” – хорутанське чи словінське (не пригадую), нарешті – німецький переклад слов’янської назви.

Межа слов’яно-баварська була на Хімзее – це озеро на захід від Зальцбургу. Над озером, у селі Уршалінг, є церква, де під тинком знайшли фрески XIV віку: Господь Бог благословляє Авеля, а Каїнові тиче дулю. Дуля – жест суто-слов’янський. Поза слов’янами його ніхто не знає:

Да були в кума бджоли,
Да просив я в кума меду,
А він мені – дулю...

Іллірійці, що жили на території нинішньої Каринтії та далі на південь до Адріатики, були християни, – в добу Аттіли – туди увірвалися слов’яни, які понищили церкви.

Я бачив поблизу Мільштатського озера руїни іллірійської церкви.

А ті наші неуки плутають (не знати, через дурість чи навмисно) слов’ян з Іллірійцями

<...>

Приватний архів М.П. Шкурка.
Рукопис. Оригінал.

